

Torsdag med THORS

Hbl 17.12.81

POLSKA NAMN är nu dagligen i var mans mun — och till alla andra bekymmer i sammanhanget kommer uttalssvårigheterna. Prof. Thors ger oss i dag (med bistånd av sin son) en kort bruksanvisning.

En frågande undrar hur det just nu mycket aktuella polska namnet **Lech Walesa** bör uttalas.

Vi har i allmänhet svårt att veta hur polska namn uttalas. Det beror förstås på okunnighet, men också i hög grad på att polskans rättskrivning i mycket skiljer sig från vår egen. Dessutom uttalas polska ljud och ljudkombinationer ofta på ett annat sätt än vad vi är vana vid. Tyvärr utgör polskans rättskrivning en dimridå för många som vill lära sig språket, lite som det kyrilliska alfabetet vid inläringen av ryska. — Den polska betoningen är dock lätt att lära sig, den ligger vanligen på nästista stavelsen. Jag är själv inte hemmastadd i polskt uttal, men min son har hjälpt mig med en liten utredning.

Polskan har flera specialtecken som vi helt saknar. Två av dem ingår i det namn som vi skriver "Walesa". I polsk skrift är l i detta fall försett med ett streck snett uppåt från vänster till höger och det har alltid ljudvärdet /o/ (som i vårt **ond**). Det andra specialtecknet är e med krok nedtill; det uttalas antingen /ääng/ eller /enn/ och är den ena av polskans två nasaler (näsljud). Den andra är a med krok nedtill, dvs. /ääng/ eller /änn/.

Lech uttalas på polska såsom vi skulle uttala det, medan **Walesa** faktiskt uttalas, enligt det ovan sagda: /vaoennsa/.

Påvens tillnamn **Wojtyła** har ett likadant streck på l och uttalas följaktligen /våjtioa/.

Ett tredje aktuellt polskt släktnamn **Jaruzelski** (premiärminister och överbefälhavare) saknar specialtecken och uttalas ungefär såsom det skulle sägas, om det vore finskt, dock med ett tonande, "skarpt" s i mitten — inte ts — och med betoningen på andra stavelsen från slutet.

För att få rätt uttal på de polska ortnamnen **Warszawa**, **Wrocław**, **Lodz**, **Gdansk** och **Bydgoszcz** skulle vi, om de vore svenska, skriva dem **Varsjava**, **Vrätsoaf**, **Odsj**, **Gdajnsk** och **Bidgåsajtj**.

□

Men, för att lämna det polska uttalet och gå in på svenska problem, skall jag först knyta an till följande text: **Ankomna paket sökes från hyllorna enligt nummer**. Det är en text på stadens järnvägs-

station och motsvarar den finska texten "Paketit löytyvät hyllyistämme numeron perusteella".

En frågande har (liksom jag någon gång) fäst sig vid ordet **ankomna** — som f.ö. inte har någon motsvarighet i den finska texten. Det ledsamma är den association ordet **ankomna** lätt ger upphov till (och har gett, både hos frågaren och mig): **ankommen** har betydelsen "skämd, härsken" (ankommen frukt), dessutom — i Sverige — "litet berusad".

Även om man givetvis förstår innebörden hos **ankommen** på järnvägsstationen, kan det inte hjälpas att betydelsen "skämd" ändå spelar in och gör plakatets text tvetydigt (och löjlig). Den kunde med fördel lyda: "Paket finns på hyllorna i nummerordning". — "Sökes från hyllorna är inte heller bra; på hyllorna hade varit riktigt, men det är bäst att ge satsen en annan utformning (se ovan).

□

En tredje frågeställare vill veta, om det skall heta **ekon. kandidat NN** eller **ekon. kandidaten NN**.

Frågor av motsvarande slag har någon gång behandlats i spalten, men det är länge sedan dess. Akademiska titlar står oftast i obestämd form före namnet, t.ex. **filosofie magister (fil. mag.) AA**, **teologie doktor BB**. Dock ser man ibland, i officiella handlingar, bestämd form: **ekon. kandidaten NN**. Obestämd form är dock den vanliga.

Frågaren kommer också in på fall med två titlar av typen **godsägaren**, **vicehäradshövding NN**. I sådana fall är det absolut normalt att sätta den första titeln i bestämd form — detta ville jag understryka. Den andra har däremot ofta obestämd form; bestämd form låter officiell, men brukas mindre i vanlig framställning.

Carl-Eric Thors

95 95

Torsdag med THORS

Hbl 24.12.81
FRÅN KÅLSUPARE till Menlösa barns dag går tråden i dagens språktext.

Det frågas: "Vad är en kålsupare? En sådan som är lika god."

Jag har citerat frågan i dess helhet därför att mig veterligt ingen kan ge någon annan definition på en "kålsupare". Det ordet finns nämligen inte annat än i det bildliga uttrycket **de är lika goda kålsupare** — och en blick i Svenska Akademiens stora ordbok visar att det varit likadant så länge ordet har brukats — det är känt sedan c. 1600.

Den ursprungliga innebörden i ordet **kålsupare** antas ha varit "en som äter kålsoppa". Det har lite var gjort, i synnerhet förr i tiden, när utbudet på olika maträtter inte var så stort. Som bekant är användningen av uttrycket "de är lika goda

kålsupare" en smula ironisk: "Pelle är inte bättre än Olle", och det kan man förstå, om man tänker på den ursprungliga innebörden i uttrycket.

Till allvarigare spörsmål kommer man i dagens andra insändare. Den första lyder "Heter det **elektorsvalet** eller **elektorsvalet**, **riksdagsvalet** eller **riksdagsvalet**?"

Det gäller en enda valförrättning, t.ex. **elektorsvalet** den 17 och 18 januari 1982.

Den frågande konstaterar själv, att bägge formerna (både singularis och pluralis) kan anses korrekta. Jag anser dock att singularis är att föredra, eftersom det klarare visar att det gäller en enda valförrättning och föredrar därför att skriva "elektorsvalet i januari 1982".

Dagens sista fråga gäller **Menlösa barns dag**. "Varför heter det så och vad betyder **menlös** i det sammanhanget?"

Menlösa barns dag är den 28 december och har den beteckningen ännu i nutidens almanackor. I Matteusevangeliets andra kapitel berättas det att kung Herodes lät döda alla gossar i Betlehem och dess omnejd som var två år gamla eller yngre. De var de **menlösa** barnen. Ordet **menlös** betydde ursprungligen "oskyldig", men har i nutida svenska vanligen innebörden "intetsägande" — en **menlös** person är en "nolla".

Carl-Eric Thors

Institutet för de inhemska språken
<http://www.sprakinstitutet.fi>